

מערכת צינורות מים. החממות היו אמנם קטנות, כמה עשרות ממ"ר בלבד, אבל התנורים הקטנים לא בערו כל הלילה בלי הסקות חוזרות.

בעל המשתלה, פיזר שמו, היה יהודי קשוח, מהסוג שהאמין בכל לבו בגרמניותו. הוא עצמו היה בוגר ביי"ס תיכון יהודי עם מגמת שתלנות, שהוקם בסוף המאה הקודמת. הכוונה הייתה, לתת ליהודים מקצוע שורשי, לא אקדמי ולא צווארון לבן, שאולי היה עשוי לעשותם יותר חביבים על העם הגרמני. בית ספר זה, Ahlem, רכש לעצמו במשך הדורות מוניטין רב בקרב אנשי המקצוע.

משתלת פיזר הייתה מקום מתאים להתמחות בענף השתלנות. עונת השיווק העיקרית שלהם הייתה בחורף, עם שיווק פרחי קטיפה ועציצים מהחממות. פרחי הקטיפה היו בעיקר חרציות (כריזנתמות) ולילך. מעניין היה גידול הלילך: באירופה הלילך הוא עץ שאפשר לגדל גם כשיח. במשתלה הזאת נשתלו שיחי הלילך בערוגות קטנות של 5 מ', בדומה לערוגות הוורדים אצלנו. החממות הקטנות הניידות הורכבו, בהתאם לתאריכים קבועים מראש, מעל הערוגות והוחל, לאחר שהשטח טופל בגז ציאניד, בחימום הדרגתי. השיחים הנושרים, שהיו כבר בתרדמה מוחלטת, התחילו להתעורר וללבלב וכעבור שלושה שבועות אפשר היה לקטוף. העברת החממות לפי לוח הזמנים (היו במחזור שלוש או ארבע חממות) הייתה עבודה פרו. וניידותן התאפשרה בגלל הרכבתן באמצעות ברגים וללא ריתוך. הן היו עשויות ברזל כבד, חלונות הזכוכית במסגרות ברזל ומערכת ההסקה צינורות פלדה רגילים בקוטר 3".

לא הייתי מסוגל, מהיום הראשון, להשתלב בין העובדים, לא רק חברתית - לא שאפתי לכך - אלא בעבודה הפיזית. הייתה ביניהם איזו רוח של תחרות גופנית של הספק, שהיה עבורם עניין של כבוד אישי. לא היה לי שום סיכוי בתחרות זו; להזיז ערימות אדמה או חול במהירות, להעמיס או לפרוק משאית, לסחוב מסגרות חלונות - העניין היה עבורי אבוד מראש. לנצח בקצב העבודה, כשהזוכה האמיתי הוא בעל הבית. זה האופי של פועל גרמני פשוט. גם לא הצלחתי להתחבב על בעל העסק. קודם כל נפגעה גרמניותו מזה, שיהודי לא מסוגל להחזיק מעמד בקצב העבודה לצידו של גוי. שנית, לא הקפדתי להתייצב, בכל סוף שבוע, לקבלת 2 מרק כסף כיס כחניך, שהייתי זכאי לו על פי חוק. הוא ראה בזה זלזול בסדר הטוב. שלישי, עברתי לגור אצל מכירי הורי בשטטין הסמוכה (כ-10 דקות נסיעה ברכבת), והתחמקתי בדרך זו מתורנויות הלילה השונות. הוא כמובן צדק מבחינתו בכל המובנים - לא התאמתני את עצמי למסגרת הזאת. אך שנים אחר כך פגשתי אנשים בארץ, שגם הם היו אצל פיזר בהכשרה; יותר חזקים מבחינה גופנית. לא היו להם בעיות בעבודה עצמה, אך יחס בעל הבית אליהם לא היה יותר טוב. אך הם היו מחוננים בפה גדול ובחוצפה עלאית, ודין ודברים שלהם עם הבוס היו בסגנון השוק - כך סיפרו לי.

בשטטין התקשרתי במידת מה לסניף החלוץ המקומי. לא הייתה זאת חוויה מלהיבה ביותר ועברית לא יכולתי ללמוד שם. בכלל, גם שם הייתה אורה של חוסר ודאות: אישורי העלייה לארץ ישראל הצטמצמו והלכו, מקומות ההכשרה לא היו רבים, ומי היה יכול להרשות לעצמו להיות בהכשרה זמן בלתי ידוע מראש? לרבים היו בעיות קיום. סיכויי ההגירה מעבר לים לא היו טובים יותר. ארה"ב הייתה נעולה למעשה עבור יהודי גרמניה: המכסה לגרמנים מנתה עשרות מעטות בלבד בכל שנה. בדרך כלל שלטונות ארה"ב היו עוינים להגירת יהודים, ויהדות אמריקה שתקה מפחד לעורר אנטישמיות. רק למי שהיו שם קרובים, שהיו מוכנים לקבל על עצמם את האחריות לקיומם של המהגרים, היה סיכוי כלשהו לקבל אשרת כניסה בדרך ה-Affidavit. גם המצב לגבי דרום אמריקה היה מעורפל. לרוב זה היה עניין של כסף - יותר נכון שוחד - לקונסולים. אך לא תמיד כובדו בארץ היעד אשרות הכניסה, שהושגו בדרך זו בגרמניה.

לא היה זה מפתיע במיוחד כאשר בפברואר הודיע לי מר פיזר, שאינו נזקק לשירותי להבא ולפי דעתו, מקומי יותר בהכשרה מוסדית, מאשר במפעל מסחרי. לא הופתעתי, אבל בכל זאת הייתי מדוכא, כי ידעתי שבעבודה פיזית לעולם לא אזכה למעמד שווה לאחרים (מה שהתברר כהנחה מוטעית: החזקתי מעמד יפה מאוד בפרדסי כפר סבא ובמעונות של ים המלח). מבחינה מקצועית, העבודה במשתלה הייתה מעניינת מאוד וקלטתי שם הרבה דברים חשובים; אלא שעברו יותר מ-40 שנה עד שהצטרפתי להיזכר בהם.